

KÉPGYÁR

Képgyáras középiskolások egy csoportjával hónapokon keresztül bolyongtunk fényképezőgéppel kezünkben a Diósgyőri Vasgyár, a néhai LKM területén. Vizuális aktivitásunk arra irányult, hogyan lehetne legalább részleteiben megérteni a Gyárat. Dokumentáltunk, formákról, jelentésekről beszélgettünk, vendégeket hívtunk, kognitív térképeket készítettünk, szerepjátékokat játszottunk. Terveket szőttünk egy honlapról, ami magába foglalná mindazt a képzetet, ami bennünk kialakult a Vasgyárról. A kezdeti tétova bóklászások egyre határozottabban váltak a küldetéstudat célirányos mozgásaivá. Amennyire módunkban áll, hozzájárulunk ahhoz, hogy a gyár ne maradjon rozsdafolt a város emlékezet-térképén, fekete lyuk az értelemadás készletében.

A gyár útvonalak és történetek mentén épül fel bennünk. Első tábori gyártúránk alakalmával a hűtőtornyok közötti hosszú-hosszú csarnok mellett elhaladva sóváran próbálgatjuk *A kis herceg*-beli óriáskígyó által elnyelt elefánt bukósisakjeleivel ellátott ajtók kilincseit, hátha kinyílik valamelyik! Egy betört ablakból még a szilánkokat is megpróbáljuk kiszedni, csak jussunk be valahogy! Az egyik ajtón, épp ahogy elhaladnánk, kilép két ór: – Fotózni nem lehet, de bejöhetnek! – Nehéz engedelmessé válni a tilalomnak, vonzanak az óriás kutyák, az egyenruhás ór gesztusai, aki félmondatai közben tág mozdulatokkal kíséri a technológiai folyamat gondos leírását: – Ott jön az acélszalag, ez itt elkapja, feltekeri, azért van itt a másik, ha nem sikerülne, meg lehessen ismét próbálni, mert másfél óra, mire megint körbeér... – Hitetlenkedek: – Működik az üzem? – Működik, persze! – válaszolja. Az elbeszélés azon részénél, mikor a beköltözött rókákra, nyestekre és madarakra kerül sor, kipattan a megvilágosító kérdés: – De dolgoznak még itt? – Két éve állt le. – Szükségességében még mindig jelen idejű az üzem!

Az egyik első, fagyos, tavaszi gyártúránkon véletlen utunk Varga Éva szobrászművésszel egy vastelephez vezet. Éva lelkesedése átragyogja a rozsdás vasakat. Sorra bukkannak elő a kincsek: a végtelen jelre emlékeztető betonvas önmagába zárt, amorf formája – akárhonnán nézzük is, érdekes. A még izzásában szétlottyant, aztán megdermedt vasrózsa, az üres töltényhüvelyek kupaca. A Ritmus Kovácműhely rendben falnak támasztott vaskanalai – a kovácsok csak elmentek ebédelni, majd jönnek. Megmozdítani sem bírjuk őket. Eztán Szoborparkként emlegetjük a helyet. Nyárra már guberálókat megszegyenítő vehemenciával turkálunk a kupacok között. *Ready made*-eket találunk, konstruálunk, kiralunk. A hulladékvas senkiföldje, hozzányúlni, begyűjteni tilos! De Petra fanyar mosolyú vas-szmájlját csak nem hagyhatjuk ott az enyészetnek? Tavasz óta nézzük egymást.

Gál Florina fotója

Jurkó Petra fotója

Valahogy szokásunkká válik, hogy minden alkalommal az egyik vasúti sín keskeny szurdokán át, gyönyörű tégláépületek falai között botorkálva közelítjük meg a Szoborparkunkat. Így legalább elhaladhatunk a faépületekkel körbevett Kis Udvar mellett. A Kis Udvar a legkülönösebb hely a Vasgyárban. Mintha egy valamikori vezérnek az jutott volna eszébe, hogy csipkefüggönyös dácóját a Vasgyár szívében rejtse el. Az udvarka szűkös közepére odabiggyesztett kertidísznek egy karcsú gyárkéményt.

Szotyí örkutya mindig kísértőnkül szegődik, amikor áthaladunk az Oszlopsoron. Sajátos technikával kuncsorogja ki a törődést. Előreszalad, leül velünk szemben. Ahogy elhaladunk mellette, kevesünk hagyja simogatatlanul. A kiszuperált háztartási gépek roncstelepeénél fordul vissza.

A fiatalok számára olyan idegen ez a világ, hogy csak szokatlan nézőpontokból tudnak gondolkodni róla. Kamerával a kezükben gondolkodnak: – Mi folyt itt? Ez meg hogy lehet? Kik voltak? Mit hagytak itt? Miért így?... – Nem, ez nem fotóstábor, bár az egyszerűség kedvéért annak hívjuk. Nem fotózni tanulunk. Illetve azt is, úgy melleleg, merthogy ragad, a kíváncsi agyaktól kitekintő szemek szívják a tapasztalatot, ahogy visszanezzük délelőttönként egymás képeit. A kamera csak eszköz, a hozzáférés lehetősége. Ez esik a kezünkre, hogy közelebb jusunk valahogy az ismeretlenhez.

A gyerekek a gyárat fényképezik, én meg őket. Kell a dokumentáció a projektelszámolóhoz. Nem bírok betelni a lelkesedésünkkel, ahogy szépnek, lenyűgözőnek látják ezt a romhalmazt. A bulldózerkivánók meg kapják be, barbárok! Bár füstölő gyárkéményeket a város közepén ki kívánna vissza?

Dr. Drótos László elvisz minket egy még működő kovácsműhelybe. Valami gubanc van, álldogáló munkások várják, amint egyik társuk feltornázza magát a tető alatti vasállványzatra, hogy valamit megbütyköljön. Aztán az összeszokott csapat rutinos mozdulatokkal elkezd taszigálni, hurcolászni a kemenéből kiszedett, hatalmas, izzó vaspogácsát. Hány mázsa lehet? Milyen közlelől okoz égési sérüléseket? Urai a helyzetnek, félelemnek szikrája sem rebben. A targoncás lazán tartott cigarettával, fél kézzel kormányozza a tüzes vasat fuvarozó járgányt. Az évtizedekkel ezelőtt hangoztatott munkásöntudat nekem ebben a képben testesül meg. – Meg a szolidaritás és az egymás iránti felelősség! – fűzi hozzá a Vasgyár egykori igazgatója.

A monstruózus képződmények között minduntalan rábukunk sajátos, mondhatni intim szegletekre. A hűtőtornyok között Emese megtalálja a placcot, amelyiken felravatalozhatnánk a Vasgyárat. Mellette a kémények mintha két hatalmas mécses lennének. – Egy éjszaka kijövünk gyertyákkal, fekete ruhában és megrendezzük a gyár temetését! – Az ötlet remek, el is szórakozunk rajta, de a Gyár még világosban is ránk hozza a frászt: valahol mindig nyekereg, csapódik, hörög valami. Sónakok szállnak, drótok lengenek. Kísérteties hely, hátborzongatóan szép. Egészen biztosan tele van szellemekkel. A Beteg Kisfiú é!

Boós Feri hoz videókat a graffitizésről, meg spray-keket, eszközöket a stenciles fújáshoz. A csapat hosszú órákra belemerül

a tervezés, megrajzolás, kivágás, falfújás procedúráiba. Időnként konzultálnak egymással vagy Ferivel, megoldásokat keresnek, segítenek tartani a stencilt, szabad falfelületet vadásznak, és csillogó szemekkel fűjják figuráikat a falakra. Az én oszlopos lábú, fekete kutyám például a nagy vasajtónak a táncterem felé eső oldalán van. Csóválja a farkát és ki van nyújtva a nyelve. Ha arra járnak, kérem, nézzék meg!

Amikor a Factory Fesztiválra érkező külföldi graffiti spillerek számára készítik elő a falakat, és lemeszelik a Beteg Kisfiú graffitijét, csalódottságunk vigasztalhatatlan: – De hát ezek világhírű mesterek! – Mindhiába, követeljük vissza a Beteg Kisfiút! Az már a mi emlékezetünk!

Próbálunk Erdély Miklós nyomdokain becsempészni olyan kreativitási gyakorlatokat, amelyek önmagukban függesztik fel a jól megcsinálhatóság lehetőségét, így kényszerít is. Hasra tett fényképezőgéppel vakfotózunk, a pincében direkt világítás mellett egymás mozgó árnyékát rajzoljuk körbe... A dripping meg az aszfaltfirka már elmarad: a tábor végére elementáris erővel tobzódik a megrendezett képsorozat – a Gyár végső birtokbavételének – vágya. A csapat kétfelé rebben. A lányok a Hivatalház elárvult lepukkantságában játsszák el az egykori titkárnők, szép asszonyok emlékezetét – Cindy Sherman eljött végre a szocialista Magyarországra! A másik csapat sűrített időben nyaralja végig a Vasgyár egzotikus helyszíneit. Vagon-piknik, Gyepű-Dubai, Turbina-rodeó... „Nekünk az LKM a Riviera!”

A gyár csábít: felmászni, bebújni, bejutni... Csupa lyuk, zárt ajtó, betört ablak. – Azért mindennek van határa! – A srácok kihúzzák a gyufát a kiegészítő irodaháznál!

A tábor legeslegvégén, amikor a sztahanovista múltra emlékezve még egy napot ráhúzzunk, hogy befényképezzünk néhány kimaradt helyet, mikor hét nap folytonos aggodás – Ne mássz fej! Gyere el alóla! Be ne menj! –, felszólítások tömkelege után megkönnyebbülten hazaterelem az utolsó táborlakót is, belém bújjik a kisördög: a „Ne fűrgyé le” vasajtó mögé be kell nézzek! Az egyik sarokpánt leszakad, az ajtó majdnem rám dől. – Ideje lesz most egy kicsit elhagyni a terepet, rendszerezni a képeket, dolgokat!

Ott van például a Gyepű. Egy hatalmas, üres terület az általunk bejárt gyárrész kellős közepén, körbevéve a gyár leglepustultabb épületeivel. Törmelékcupacai között többször vesztettük egymást szem elől. Napsütésben, fáradtan átjutni rajta maga a nyomasztó végtelenség. Megtettük néhányszor. Mégis, ha most gondolatban körbenézek rajta, nehezen tudom felidézni épületeit. Még azok a fotók segítenek leginkább, amelyek a Gyepű fölé nyúló magasságból – „A Kéményből, amelyre Gergely nem mászott fel” – valahogy mégiscsak elkészültek. Azokról a fotókról értem meg, hogy az a hosszú fal, ami mögé mindig épületet képzeltem, csak egy magányos, csonka támfal, lebontották mellőle az üzemet. Klaudia mesélte, mekkora meglepetés volt, mikor ők ezt a valóságban is felfedezték.

A profizmus világán kívüli művészeti nevelés csendes paradoxona, hogy nem a jó művet kell akarni, illetve a jó képeket nem akarni kell. Azok úgy lesznek, melleleg. A lelkes figyelem képzelet mentén megtalálják a felbukkanásukat. A gyár és a Factory mindvégig maga a megkerülhetetlen élmény. Figyelemben, lelkesedésben, képekben nincs hiány. Látványviláguk a kortárs képzőművészet törekvéseinek pazar felvonulási lehetőségét kínálja. Land art, street art, public art, readymade, koncept art – alkalmasabb helyszínt találni sem lehet. De a gyár vasakarátú, és csak fokozatosan hajlandó visszahúzódni a pedagógiai szándékok hátterébe: elébb az irtatlan vas- és betontömeg sokkoló formáin kell valahogy átrágni magunkat.

A tiltott-elhallgatott Zónában kóvályogva százával készültek a rácsodálkozás fotói. Majd kezdtek a képek között felbukkanni azok a jelenségek is, melyek mentén leginkább kifejezhetőnek tűnt ennek az egésznek a furcsasága: szokatlan növénykonstellációk, eszement színek, emberi nyomok, csökigények, égbe szökellő nyulványok, faktúrák, a térbe belehelyezett testek szerepjátékai... S a vége felé már azt is kezdtük sejteni, ki milyen helyzetekre érzett rá kamerával a kezében. Annika a drámai, Anna a szürreális részletekre lett figyelmes. Klaudia fotóin a kontúrok erősek, Gergely képein dübörög a tér, Petra művein absztrakt kompozíciókká válnak a részletek, Szilvi, Dia, Zsófi a megrendezett helyzetekben érezte jól magát, Flóri a testekkel, gesztusokkal, Bea a színekkel, Böbe a felületekkel bánt jól, Zoli képein a növények sajátos humorról váltak a gyár cselekvő entitásáivá. S amikor a Fabricius Anna által hozott feladatban a *Sztalker*ből idézett mondatokat egyre táguló plánokban képsorozattá kellett szervezni, már a sorozat, minimális eszköztár, vizuális gondolkodás, kép–szöveg–viszony összetett problémamezejére is rátérhettünk.

A honlapra próbáljuk sűríteni, egymásra írni az emlékezés és az új történetek, elképzelések pontjait. A Vasgyárnak ez a képe már nem sokban hasonlít az eredetire. De az átírásban legalább nem a bulldózer szabja meg az irányt! A régi Hivatalházban őriznek egy gyönyörű, de meglehetősen megrongálódott makettet az egykori Vasgyárról. A makett hiányos, eltűntek részei. Várja a felújítást, az elhallgatás sűrű pora alóli kikecmergést. Felülről fotózott képe lesz annak a honlapnak a felülete, amelyen keresztül megmutathatjuk azt, ahogy bennünk megképződött a Vasgyár. Próbálom elhelyezni a fotóinkat rajta. Mentális térképem, a Vasgyár *Google Earth*-képe és a makett fotóját összevetve keresik helyüket az interaktív pontok. Nehezen áll össze az emlékezeti tér, a leképezett tér és a honlap konstruált tere. A maketten van egy sor olyan üzem, aminek már nyoma sincs, és hiányzik néhány fontos objektum. A *Google Earth* térképe még mindig mutat néhány olyan épületet, melyet már lebontottak. A Gyepű például az alapján értelmezhetetlen. Néhány fotóra valahogy rákerült olyasmi, amiről fogalmam sincs, hol lehet a valóságban. Rengeteg a jó kép, nehéz szelektálni. A rácsodálkozás fotóiból kerül ki a honlap dokumentációs része, – ahogy bejártuk a gyárat, szépen, sorjában. Mármint azt a részét, amit hónapok alatt be tudtunk járni. Majd valamikor, ha kerül rá pályázat, folytatjuk a többivel. A másik, inverz honlapoldalon, a *Vasgyári Látszóteren* másképp viszonyulunk a gyárhoz. Hozzáteszünk, átírjuk, szelektáljuk, szisztematizáljuk, kisajátítjuk, időnként háttérbe küldjük, felhasználjuk. Nem a lokális, hanem a vizuális jelenségek, problémák, kifejezendő tartalmak mentén szervezzük. Ide kerülnek a szerepjátékok, a gyűjtések, a konceptuális gondolkodás, a másként való fennmaradás – a továbbélés képei. Ekként tudunk hozzájárulni ahhoz, hogy maradjon a régiből a maradható, s jelenlét legyen ismét a gyárban.

Tuczai Rita

Pogonyi Dávid fotója

A projekt kortárs segítői: Kosztyi Klaudia és Pogonyi Dávid. Köszönöm segítségüket és lelkesedésüket!

A szövegben említett honlap megtalálható a www.diosgyori-kepgyar.hu címen.